

Hittudomány a Vajdaságban (1945 – 2005)

I. A hittudományról általában

A hittudomány kinyilatkoztatott vallási tényeknek és igazságoknak rendszeres feldolgozása. Nemzetközi szóhasználatban a hittudományt *teológiának* nevezik a görög „theos” (Isten) és a „logos” (szó, beszéd, ige) szóból. Ennek értelmében a hittudomány, azaz a teológia Istenről szóló tudományt jelent.

Tekintettel arra, hogy a teológia az Istentől kapott üzenetet dolgozza fel, és hogy a világ vallásai különböző formában és más-más tartalommal dolgozzák fel azt, amit szerintük Isten tett és tanított az emberek számára, beszélünk zsidó, keresztény, muzulmán, buddhista, stb. teológiáról; mert minden tételes vallás rendelkezik többé-kevésbé kidolgozott hittudománnyal.

Miután az ateista – köztük a marxista felfogás szerint, a hittudomány tudománytalan konstrukció, mert tagadja vagy meghamisítja a természeti törvényszerűségeket, ezért szólnunk kell a hittudomány tudományos jellegéről is.

Kétségtelen, hogy a hittudomány lényegesen különbözik a világi tudományoktól. Forrása ugyanis nem tapasztalattal hozzáférhető valóság. A hittudomány forrása a *kinyilatkoztatás*, amelyben Isten közli mondanivalóját az emberrel. Ennek ellenére a természet- és társadalomtudományok mellett a hittudománynak is ott a helye a tudományok világában. A hittudomány is megkívánja a logikus gondolkodást. A kinyilatkoztatásból következtetéseket von le, megállapításait rendszerezi, ugyanolyan metodikai szempontok és eljárások szerint dolgozik, mint a profán társadalomtudomány.

Igaz, hogy a hittudománynak igazodnia kell a kinyilatkoztatáshoz és egyházának kötelező tanításához. De hát a profán tudományoknak is igazodniuk kell a logika törvényeihez, és az illető szaktudomány princípiumaihoz. Még a matematikának is megvannak a maga posztulátumai, azaz bizonyítás nélkül elfogadott alapvető tételei. Mindezek mellett a teológia is rendelkezik azzal a tudományos szabadsággal, amely nélkül a tudomány nem művelhető. A teológus nem ismétli és nem szajkózza a bibliát, a hittételeket és az egyház tanítását. Munkája során él a tudomány szabadságával. Kritikai vizsgálódása során igénybe ve-

szí a profán ismereteket és módszereket, támaszkodik a logikára, a filozófiára. A hittudománynak tehát megvan a helye a tudományok egészében. Ezért már az első egyetemek megalakulásától napjainkig a fakultások sorában ott van a teológiai fakultás is. Magyarországon katolikus teológiai fakultás működött Budapesten, református Debrecenben, evangélikus Sopronban; a királyi Jugoszláviában pravoszláv fakultás működött Belgrádban, katolikus a zágrábi és ljubljanai egyetemeken. A kommunista rendszer 1950-ben szüntette be mindezeket.

Ezen a helyen természetszerűen felvetődik a kérdés, hogy ha a teológia valódi tudomány, akkor az MTA miért nem nyitja meg kapuit a hittudomány képviselői előtt? Az Akadémia 1825-től, tehát alapításától fogva a honi nyelv művelését tűzte ki célul. Később a magyar kultúra és történelem ápolásán volt a hangsúly. 1870-től, a tudomány és az irodalom magyar nyelven történő művelése és annak terjesztése volt a célja az MTA mindhárom szakosztályának (irodalmi, történelmi és természettudományi). Az MTA szabályzatában már akkor leszögezte: „Az Akadémia munkássága minden tudományra kiterjed, ide nem számítva mégis a hittudományt.” Ennek oka valószínűleg a korabeli teológia szűk felekezeti jellege és a hagyományok szerinti művelése volt, szinte kizárólag latin nyelven. Hogy a hittudomány kizárásának nem volt antiklerikális jellege, mutatja az is, hogy az MTA-t érsekek, püspökök és káptalanok is támogatták, és tagjai sorában igen sok egyházi személyt találunk, történelmi, irodalmi vagy természettudományos tevékenységük elismeréseként. Így például az MTA tagja volt a bánáti katolikus lelkész, **Szentklárai (Nedić) Jenő**, történelmi munkásságának elismeréseként.

II. Hittudomány a Vajdaságban

1945 előtt a Vajdaságban (Bácska, Bánát, Szerémség) nem volt olyan intézmény, amelynek keretében a hittudományt művelték volna. A bácskai papságra készülők a Kalocsai Hittudományi Főiskolán tanultak, a bánátiak a temesvári, a szerémségiek pedig a đakovói teológiai kar hallgatói voltak. A protestáns és a görögkeleti egyházaknak sem volt saját hit-

tudományi intézményük főiskolai és egyetemi szinten, ők is a Vajdaságon kívüli teológiai karokon tanultak. A kiemelkedő szellemi képességekkel rendelkező papnövendékeknek lehetőségük volt arra, hogy egyetemi szintű tanulmányokat folytassanak, és ott megszerezzék a teológia vagy a kánonjog doktori titulussát.

A bácskai papnövendékek közül 1945 előtt a következők doktoráltak: Aczél Gyula (1876 – 1954), Egerth Jakab (1883 – 1962), Hampel Ede (1893 – 1965), Korányi Elemér (1888 – 1958), Kiss Szilveszter (1911 -?), Szegedi Joakim (1904 -?), Takács Ferenc (1894 – 1944), Tumbász István (1868 – 1956), Vidakovity Pál (1879 – 1943). A bánátiak közül 1945 előtt doktoráltak: Géczy Tibor (1915 -?), Keilbach Vilmos (1918 -?), Knoll-Koltay Géza (1907 -?), Léhmán Michael (1910 - 1974), Orbán Gergely (1864 – 1952), Unterreiner József (1886 – 1929).

1945-ben a súlyos történelmi események végzetes hatással voltak a mai Vajdaság régióinak sorsára nézve is. A békekötés után a mai Bácska, Bánát és Szerémség Jugoszlávia részei lettek, ezek vallási életét pedig, a többi kelet-európai országokhoz hasonlóan, az ateista – kommunista diktatúra uralta. A katolikus lakosság, főleg a németiség eltűnése után a Bácskában egyharmaddal, a Bánátban és a Szerémségben pedig majd kétharmaddal csökkent. Hasonló módon csökkent a papság létszáma is. 1944-ig a Bácskában 219 pap működött, 1945 után ez a szám 87-re csökkent. A bánáti részen 1944-ig 95 pap szolgált, 1945 után 32-re csökkent a számuk.

Bácskának 1941-ben 25, 1968-ban azonban, örvendetesen 53 papnövendéke tanult Jugoszlávia és a nyugati világ különböző hittudományi főiskoláin és egyetemén. A soron következő években a teológusok létszáma fokozatosan csökkent és 2004-ben a szabadkai egyházmegyének összesen már csak 31 papnövendéke tanult a következő helyeken: Budapest 2, Eger 12, Szeged 6, Vác 2, Đakovo 3, Zágráb 3, Róma 2 (*Litterae*, 2004/4). A papság létszáma azonban az 1945-2005 közötti években stagnált és 90 és 100 fő között ingadozott.

Nem céлом a világban általános, és a Vajdaságban is jelentkező paphiánynak az okait kutatni – ami nemcsak a papok számának csökkenésében, hanem azok mindinkább fokozódó előregedésében is megmutatkozik. Világosan látható, hogy a paphiány fő okait másként látják az egyház illetékesei, és másként a kérdés laikus kutatói. Egyházi álláspont a szekularizációt, a hiányos családi nevelést okolja, a világiak szemléletmódjában a társadalomtól idegen életforma, ami elsősorban a kötelező papi cölibátusban, nőtlenségben mutatkozik meg, a paphiány fő okozója. (Érdekesként jegyzem meg, hogy ezt a kérdéskört alig érintették a II. vatikáni zsinaton (1962-1965) és azután

napjainkig mindinkább tabutémaként kezeli az egyház. Egyetlen, magányosan álló kivétel a II. Általános Püspöki Szinódus 1971-ben, *De ministeriali sacerdotio* kezdetű okmánya, amelyben szokatlanul reálsan szóltak a paphiány okairól, főleg a cölibátus problematikájára koncentrálnak.)

Azt is meg kell említenem, hogy a Vajdaságban jelentkező paphiányt azzal is próbálta enyhíteni **Matiša Zvekanović** szabadkai püspök, hogy 1965-ben klasszikus gimnáziumot alapított, amelybe a papságra készülő gimnazisták tanultak. A gimnáziumot a hozzá csatlakozó kollégiummal a mai napig Paulinumnak nevezik. Kezdetben 115 tanulója volt, amelyből 60 a szabadkai egyházmegyéből, a többi Jugoszlávia más egyházmegyéjéből származott. Ez a létszám 2004-ben 38-ra csökkent, amelyből 20 tanuló tartozott a szabadkai egyházmegyéhez.

A napjainkig tartó paphiány és a papság utáni csökkenet érdeklődés egyaránt érthetővé teszi, hogy a vajdasági egyházmegyék felelős vezetői elsősorban lekipásztorokat iparkodtak nevelni és nem a hittudományban akadémiai grádusokat szerzett teológusokat. Ennek jele volt az, hogy még 1995-ben is csak egy teológiai doktora volt az egyházmegyének, **Rokay Zoltán** személyében. Az örvendetes fordulat **Pénzes János** püspök 1989-ben kezdődő kormányzásával vette kezdetét: 2005-re kilencre emelkedett a teológiai doktorok száma.

Az utóbbi éveknek jelentős kezdeményezése volt az 1993-ban alapított **Teológiai és Kateketikai Intézet**. Célja a világiak teológiai és kateketikai – hitoktatói képzése. Az intézet levelezői jelleggel működik, Újvidéken horvát, Szabadkán pedig magyar nyelven. Négy év alatt a hittudomány legfontosabb témaköreiből hallgatnak előadásokat és tesznek vizsgákat (Biblia, dogmatika, erkölcstan, pasztorális, kateketika, pedagógia). Az Intézet hallgatóinak létszáma évenként 150-200 között mozog. Hatvan százaléuk nő.

A megszerzett diploma arra képesíti őket, hogy plébániai keretben hitoktassanak. Legtöbbjük azonban, tudásunk szerint nem él ezzel a lehetőséggel: részben azért, mert a hallgatóság egy részét nem az egyházi – hitoktatói munka lehetősége motiválta, hanem személyes érdeklődésük kielégítése – másrészt viszont a papság egy része sem tart igényt a foglalkoztatásukra.

III. A vajdasági hittudomány perspektívái

Ez a fejezet, ha kritikai észrevételekkel is, de biztatóan mutatja a vajdasági hittudomány jövőjét.

A biztató perspektíva első oka általános jellegű. Világszerte megnőtt a teológia iránti érdeklődés. Napjainkban, mint a történelemben annyiszor, megvaló-

szulni látszik Ámosz próféta jövendölése: „Jönnek napok – mondja az Úr, az Isten, amikor éhséget bocsátok a földre, de nem kenyérre, szomjúságot, de nem vízre, hanem az Úr szavának hallgatására.” (Ám 8,11). A teológia iránti érdeklődőknek pedig a jelentős része hittudományi intézményekben iparkodik elmélyíteni tudását. A II. vatikáni zsinat óta (1962-1965) természetes, hogy a hittudománynak is haladnia kell a korrallal, hiszen „a természettudományok, a történelem, a bölcsélet, a lélektan, a szociológia újabb vizsgálódásai és eredményei új kérdéseket vetnek fel” – hangsúlyozza a zsinat lelkipásztori konstitúciója az Egyház és a mai világ viszonyáról (*Gaudium et spes*, 62). Ugyancsak a zsinat szellemének köszönhető, hogy azóta nemcsak a papságra készülők, de a világiak is tanulhatnak teológiát az egyházi intézményekben. Az 1950-es évekig elképzelhetetlen volt, hogy világi férfiak és nők beiratkozassanak a hittudományi fakultásokra. Azóta pedig világjelenség, hogy a teológiai fakultások hallgatóinak nagyobb százaléka laikus hallgatókból toborzódik. Így például a bécsi egyetem teológiai fakultásán kb. 800 hallgató tanul teológiát, de ennek csak fél százaléka, negyven fő készül papnak. A magyarországi fakultásokon kb. hússzor annyi hallgató tanul, mint kispap.

A civilek teológiai képzését a II. vatikáni zsinat kifejezetten fontosnak tartja: „Fontos, hogy minél több világi hívő szerezzon kellő képzettséget a szent tudományokban, sőt, hogy számosan közülük hivatásszerűen is szenteljék magukat ezeknek a tudományoknak, és azokat előbbre is vigyék. A hittudósok azonban csak akkor teljesíthetik feladatukat, ha minden hívőnek, egyházinak és világinak biztosítva van a kutatás, a gondolkodás és a szerény de bátor véleménynyilvánítás jogos szabadsága mindabban, amiben szakértő.” (*Gaudium et spes* – Lelekipásztori konstitúció az egyház és a mai világ viszonyáról, 62.)

Az általános jellegű biztató perspektívák mellett a hittudomány perspektívái a Vajdaságban is biztató jellegűek. Napjainkban egészen konkrét formában alakul a teológiai fakultások létrehozása országunkban. A pravoszláv teológiai fakultás újra megnyílna a belgrádi Filológiai Egyetemen. A katolikus teológiai fakultás a legtöbb katolikus hívőt számláló városban, Szabadkán nyílna meg. Az erről szóló tárgyalások megjelentetett eredményei szerint a Szabadkán megnyíló Multikulturális Egyetem adna helyet a katolikus hittudományi fakultásnak. A fakultáson előadásokat tartó, akkreditációval rendelkező tanári kar létszáma máris biztosított, a papságra készülő hallgatók kollé-

giuma pedig már épül a püspökség területén. A rendelkezésünkre álló többi adat szerint, a multikulturális szabadkai egyetem fakultásai közül a hittudományi fakultás áll legközelebb a működés megkezdésének lehetőségéhez.

Azonban nem lennének objektívek és reálisak, ha a hittudomány mai perspektívái között nem említenénk a kibontakozás negatív tüneteit is. A II. vatikáni zsinat után olyan hittudomány bontakozott ki, amely képes lett volna a katolicizmust nekilendíteni a XX. és a XXI. században. A teológiai kutatás szabadságát hirdető zsinati szemlélettel szemben II. János Pál pápa (1978-2005) és a római Hittani kongregáció, élén Ratzinger bíborossal, a jelenlegi XVI. Benedek pápával, mind erőteljesebben igyekeztek fékezni ezt a folyamatot. Ennek következménye, hogy az egyházi tanítóhivatal és a teológusok között az együttműködés eléggé megromlott, és a kölcsönös bizalmatlanság mindinkább uralkodó lett köztük. A feszültség lényege az, hogy Róma nem akarja megengedni azt, hogy a teológusok merész nézetei és reformjavaslatai megzavarják a hívek nyugalmát. Ma már ott tartunk, hogy el kell hallgatni még a skolasztikus teológiában is természetes műfajt, az ún. „*Questiones disputatae*”-t, azaz a vitatott kérdésekről való részletes értekezéseket is – ez a direktíva jellemzi a katolikus médiát is – amely a sok épületes és pozitív jelenség mellett néha-néha, egy-egy mondatban megemlíti a közelmúlt politikai közéletében is annyira ismert kijelentést, hogy az általános pozitívumok mellett „van még azért problémák is”.

Amellett hogy vajdasági szinten is jelenlévők a fenti alapvető, világméretű, összegyházi problémák, vajdasági hittudósainknak egyelőre nincs publikálási lehetőségük sem – az érdeklődő olvasó legtöbbször a Magyar Szóban közölt MTI tudósításoknak és egészen ritkán a HÍRVIVŐBEN közölt információkra kell hagyatkoznia. Végül pedig, a vajdasági Hittudományi Fakultás működésével kapcsolatban feltétlenül említenünk kell az előadások nyelvével kapcsolatos kérdés megoldását. Az eddigi megoldás, hogy ti. minden teológiai hallgató anyanyelvén tanulhatott anyaországának hittudományi fakultásain, bizonyosan be fog szűkülni a szabadkai multikulturális fakultás megnyitása esetén. Félő, hogy itt is létre fog jönni a Paulinum évtizedes tannyelvi gyakorlata: a tantárgyak 70-80%-át horvát nyelven fogja hallgatni az összes növendék, „hogy mindenki megértse”.

Felhasznált irodalom:

- Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki egyházmegye történetéhez (szerk. Erős Lajos), Logos, Tóthfalu, 1993.
- Alister E. Mc Grath, Bevezetés a keresztény teológiába, Budapest (Osiris), 2002.
- A Szabadkai Egyházmegye papnövendékei. In: Litterarae Circulares 2004/4, Szabadka, 2004.
- Balogh Margit, Egyháziak a MTA életében. In: Magyar Tudomány XLIV (1995), 5. szám, 581-581. o.
- Cserháti József – Fábián Árpád (szerk.), A II. vatikáni zsinat tanítása (A zsinati döntések magyarázata és okmányai), Budapest (Szent István Társulat), 1973.
- Kránitz Mihály (szerk.), 25 éves a Levelező Tagozat 1978-2003, Budapest (Szent István Társulat), 2003.
- Máté-Tóth András, Vallástudományok a felsőoktatásban. In: Magyar Tudomány, XLIV (1999), 5. szám, 569-580. o.
- Máté-Tóth András, A teológia hivatása. In: Egyházfórum 97/2, Budapest, 1997, 34-47. o.
- Nagy István, Teológia a magyar felsőoktatásban. In: Egyházfórum 97/2, Budapest, 1997, 4-19.o.
- Nemeshegyi Péter, A huszadik század katolikus teológia. In: Egyházfórum 200/4, Budapest, 2000, 3-8. o.
- Rahner, Karl – Vorgrimmler, Herbert. Teológiai Kiszótár, Budapest (Szent István Társulat), 1980.
- Schematismus Cleri Archidioecesis Colocensis et Baciensis ad annum Christi 1942, Kalocsa, 1942.
- Schematismus primus Dioecesis Suboticanae 1968, Subotica, 1968.
- Schematismus Dioecesis Suboticanae 1993, Subotica, 1993.
- Schematismus Diocoesesis Suboticanea, Subotica, 1995.
- Somfai Béla, A teológia helyzete a magyar felsőoktatásban. In: Egyházfórum 99/2-3, Budapest, 1999, 6-23. oldal.
- Weissmahr Béla, Hit és tudomány a katolikus teológia szemszögéből. In: Magyar Tudomány, XLIV (1999), 5. szám, 514-526. o.
- Zsellér Attila, irodaigazgató helyettes szóbeli információi
- * A tanulmány megjelent a Magyar Tudomány Napja a Délvidéken - 2006 című évkönyvben - Atlantis, Újvidék, 2007.

